

שיעור שלושים ושבעה

עוד בענין אין אדם משים עצמו רשע

הזכרנו כבר (בשיעור הקודם) שיש שתי אפשרויות לבאר את המושג "אין אדם משים עצמו רשע" - או שזהו דין בהלכות עדות, שאדם שתו"כ עדותו משים עצמו רשע א"א לקבל עדות כזו, או שהוא דין בכל התורה כולה, שאנו לא מאמינים לדברי האומר שהוא רשע, ואין אנו מתייחסים לדבריו על רשעותו.

הגרנ"ט בחידושו (סימן ט) מייסד, שחוק מ'פליגין דיבורא' הנידון בסוגייתנו, יש מושג של 'פליגין נאמנות'. כלומר שפעמים בטענה אחת של אדם אנו נאמין לו לדבר מסויים מתוך טענתו ולשני לא נאמין. דוגמא לדבר, בגמרא ביבמות (ק"ז ע"א) איתא, אם עד אחד מעיד שמת בעלה של פלונית, מותרת להינשא על פיו כי הקלו במקום עיגונא, ואע"פ כן אין היורשים נכנסין לנחלה על פיו כיון שלגבי ממונות צריך ב' עדים. הרי לנו שאנו מחלקים את דבריו ומאמינים לכל טענתו לענין האשה ולא לענין הממון. וכאן אין זה פליגין דיבורא, כי מקבלים את כל דבריו אלא שמאמינים לו רק לגבי דבר מסויים.

רעק"א הקשה, על הגמרא ביבמות (כה ע"א) האומרת שאם אדם אומר על בעלה של פלונית שהוא הרג אותו מותר לה להינשא לאחר, ואע"פ שאין מקבלים את דבריו כלפי עצמו כי הוא רשע ואדם לא שם עצמו רשע, במקום עיגונא הקילו חכמים. ולכאורה היאך אנו מקבלים את דבריו, הלא אם הוא באמת רשע אז אין לו שום נאמנות בעדות זו, ואם כן כיצד אפשר לקבל את דבריו לענין להתירה להינשא?

שאלה זו נובעת מכח ההבנה שאין אדם משים עצמו רשע זהו פסול בכל התורה שאין אנו מאמינים לאדם שטוען שהוא רשע, ואז לפי זה אם אנו לא מאמינים לו שהוא הרג א"א להתירה להינשא באמת. וכך אכן הבין רעק"א כפי שהזכרנו לענין עדים שאמרו כת"י הוא זה אבל אנוסים היינו מחמת ממון (עיין בשיעור הנ"ל).

אבל אם נבין שאין אדם משים עצמו רשע זהו פסול בהלכות עדות, אז במקום שבו חכמים הכשירו רשע לעדות כגון בעדות אשה, אפשר להבין היטב כיצד מתירים לה להינשא: כיון שכאן יש עדות לרשע לענין עדות אשה, ומה תאמר - הלא אין אדם משים עצמו רשע, כאן פליגין נאמנות, וחכמים הקלו בעדות אשה לקבל את דבריו לענין להתירה להינשא אע"פ שהוא עצמו אין אנו עושים אותו רשע על פי דבריו

[משא"כ אם נאמר שזהו דין בכל התורה שאין אדם משים עצמו רשע א"א לחלק בין הדברים, דלפ"ז אין אנו מקבלים כלל את דבריו, כי אין זה בתורת עדות].

ביאור נוסף, הובא במהרי"ל דיסקין (סימן לט ס"ק ה), שהמחלוקת בין רבא ורב יוסף הוא ב'הלכות' פלגינן דיבורא. היינו, שבמקרה שיש לפני עדות שאיננה קבילה כי יש בה חלק של קרוב וכדו', ואפשר לתקן עדות זו ע"י שנחלק אותה ונקבל רק חלק מהדבר, לדעת רב יוסף אל לנו לעשות כדבר הזה, כיון שעדותו במלואה היא לא טובה ולכן כל העדות נפסלת כי יש כאן רשע בעדות הזו. ורבא סבר שאנו גם במקרה הזה יכולים לחלק את דבריו ולקבל את עדותו לגבי האחר ולא לגבי עצמו.

גם רב יוסף מודה שבמקרה שבו ניתן לקבל מתחילה את העדות כמו שהיא, אמרינן פלגינן דיבורא. כגון במקרה הנ"ל ביבמות כשאמר הרגתיו, ששם חכמים הכשירו רשע לעדות אשה, וא"כ אפשר לקבל את עדותו לענין האשה, וממילא כיון שעדות זו כבר קבילה בב"ד אפשר לחלק את דבריו מכח 'פלגינן' ולא להאמין לו שהוא רשע אע"פ שמאמינים לו לענין האשה.

היינו, שמחלוקת רב יוסף ורבא היא האם ניתן להשתמש ב'פלגינן' ע"מ ליצור את העדות כמו במקרה שלנו, או ש'פלגינן' זהו כלי שניתן להשתמש בו רק כאשר יש לפנינו עדות קבילה.

היוצא א"כ, שלשיטה זו פלגינן דיבורא זו החלטה של בית הדין האם לקבל את העדות ולעשות פלגינן או לא. ורב יוסף סובר שבמקום שבו העדות כהויתה היא פסולה ב"ד יחליטו שאין להם אינטרס להכשיר את העדות הזו ע"י פלגינן, משא"כ במקום שהעדות כשרה יהיה להם אינטרס לומר פלגינן ע"מ לא לפסול את העדות.

וכן מוכח מדברי תוס' דידן שכתבו (ד"ה אין) בסוף דבריהם, שבמקום שצריך קיום שטרות דרבנן חכמים הם אלו שהצריכו עדות ע"מ לקיים את השטר והם החליטו שלא עושים פלגינן לדברי העדים האומרים שהם אנוסים מחמת ממון, ולומר שהיו אנוסים מחמת נפשות. והביאור הוא כדברינו - כיון שחכמים הם אלו שהצריכו שם עדות לקיים שטרות, הם גם החליטו שבמקרה זה שאמרו אנוסים היינו מחמת ממון לא נאמר פלגינן אלא נכשיר את השטר על פיהם (ולא נפסול אותו ונאמר שהם אנוסים מחמת נפשות).

בחקירה הנ"ל שבה פתחנו, אחת הנפק"מ היא במקרה שהעד טוען בעדותו שעבר עבירה שאינה פוסלת אותו לעדות, האם נקבל את עדותו כך או שלא נקבל כי אין אנו

מאמינים לו שהוא רשע וממילא עדותו בטילה. וראיה לדבר מהגמרא בכתובות (יט ע"א) שעדים שאמרו אמנה היו דברינו לא נאמנין כי אין אדם משים עצמו רשע. אע"פ שאדם שחתם על שטר אמנה הוא לא נפסל בכך מעדות הם לא נאמנין, ומדוע - כיון שאין אנו מקבלים את דבריהם שהם רשעים ללא קשר להלכות עדות. א"כ מוכח כצד השני בחקירה.

ועוד ראיה, גבי עדים שאמרו כת"י הוא זה אבל אנוסים היינו מחמת נפשות שלדעת ר"מ בגמרא אינם נאמנין, ומבאר הגמרא שהסיבה היא משום שהם היו צריכים ליהרג ולא לחתום בשקר. ואע"פ שודאי אין זה פוסל אותם לעדות אם חתמו ולא נהרגו, ואעפ"כ הפסול שלהם הוא מצד אין אדם משים עצמו רשע לדעת רש"י שם, משמע שדין זה הוא אפילו ברשע כזה שלא פוסל עדות.

וביותר קשה, שבסוגיא דידן רש"י הסביר שאין אדם משים עצמו רשע זהו פסול בהלכות עדות, כי הוא קרוב ולא יכול לשים עצמו רשע כמו שקרוב פסול להעיד, וא"כ כיצד רש"י יפרנס את דבריו שם שלפי מה שיוצא הדין הזה הוא לא רק בעדות אלא בכל התורה וולכן גם פסולים כאלה שאינם פסולים לעדות גורמים לנו שלא לקבל את דבריהם?

השו"ע (ח"מ סימן מו סעיף לו) פסק, שאם אמרו אנוסים היינו מחמת ממון אין נאמנין ואפילו אם אמרו שעשו תשובה. והעיר שם הגר"א (ס"ק פט) שלמד כן מכך שהגמרא חילקה בין אנוסים מחמת ממון לאנוסים מחמת נפשות. ולכאורה - אם אמרו שעשו תשובה מה לנו אם נקבל את דבריהם, הלא הם לא שמים עצמם רשעים עכשיו בעדותם זו, ומדוע א"א לקבל את דבריהם?

האחרונים הוסיפו להקשות לדעת ר"מ הנ"ל שאנוסים מחמת נפשות אינם נאמנים כי היה להם למסור נפשם ולכן אין אדם משים עצמו רשע. והלא זו רק מידת חסידות למסור את נפשו בשביל לחתום שקר, וכי יעלה על הדעת שאם אדם אומר שאינו נוהג במידת חסידות הוא משים עצמו רשע בכך? וכי אפשר לומר כאן שאנו לא מאמינים לו שחתם ולא נהרג כי היה לו ליהרג?

נפסק להלכה (עי' רמב"ם פ"ה מהל' סוטה), שאם יש שני עדים על קינוי ושני עדים על סתירה ועד אחד על טומאה - האשה נאסרת לבעלה בודאי, ואם אין עדי קינוי וסתירה עד אחד לא יכול לאסור אשה על בעלה [אא"כ הבעל מאמין לו שאז תאסר מדין שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא]. ובמקרה שיש עדי קינוי וסתירה ומגיע אדם ואומר לבעל

שאשתו זינתה עמו היינו שהוא הוא עד טומאה, כתב הרשב"א דפלגין דיבורא, ומאמינים אנו שהאשה נטמאה ואין אנו שמים את אותו עד כרשע.

שואל המשנה למלך, הלא כל הדין שעד טומאה אוסר אם יש עדי קינוי זהו דווקא אם אותו עד מעיד שהיא נטמאה ע"י אותו אדם שבעלה קינא לה ממנו, וא"כ כאן היאך אפשר לעשות פלגין - הלא ממה נפשך: אם הוא המזנה, אין אדם משים עצמו רשע, וא"א לקבל את דבריו, ואם נאמר דפלגין דיבורא כלומר שהיא זינתה עם מישהו אחר ולא איתו, אזי העד טומאה הזה אינו נאמן, כי מעיד על טומאה עם בועל אחר ולא על זה שקינא ממנו הבעל, וא"כ מה שייך כאן פלגין?

ועוד, ע"פ מה שכתב הרשב"א בתשובה (ה"א סי' רלז), שכל דין פלגין הוא רק אם אפשר לחלק את דבריו כמות שהם, והרי כאן אותו עד אמר אני זניתי עם אשתך' שכך היה שם המעשה, וא"כ כיצד אפשר לחלק את הדברים?

הגר"ח מבריסק (כתבים, סימן עה) מיישב את שתי הקושיות בחדא מחתא, ואומר שכאן אנו לא אומרים פלגין דיבורא רגיל, אלא זהו פלגין נאמנות. כלומר שאנו מקבלים את כל דבריו במקרה כזה ולכן לא משנה מה לשונו של העד, ולכן היא נאסרת לבעלה כי לגבי זה אנו מאמינים לו לחלוטין, ורק לגביו אין אנו מאמינים לו שהוא רשע, ומה נאמר - הלא הוא פסול, התורה הכשירה עד פסול בעד טומאה.

אמנם, כל תירוצו מתבסס על הבנה שאין אדם משים עצמו רשע זה פסול בעדות, ולכן כאן אנו יכולים לומר שכיון שהכשירו פסול בעדות כזו אין לנו בעיה שישים עצמו רשע. אבל אם אין אדם משים עצמו רשע זה פסול בכל התורה כפי שהוכחנו לעיל, עדיין א"א לקבל את דבריו כי אנו לא נאמין לו כלל!

המשנה בכתובות (עב ע"א) אומרת שאם אשה מאכילה את בעלה דבר שאינו מעושר נקראת עוברת על דת ויוצאת שלא בכתובה. וכיצד אנו יודעים שהיא מאכילתו לא מעושר? אומר הראב"ד שאם היא עצמה אומרת את זה היא לא תפסיד את כתובתה כיון שאין אדם משים עצמו רשע.

שאל הר"ן, הלא לענין הכתובה זו הודאת בעל דין שהיא כמאה עדים וא"כ ודאי שיכולה להפסיד כתובתה ע"פ דבריה!

בחידושי רבי שמואל (יבמות סימן יח) מבאר, שהסיבה שאין אדם משים עצמו רשע היא לא בגלל שאנו לא מאמינים שהאדם היה יכול לעשות כזה מעשה, אלא הגדר הוא

שב"ד לא יכולים לכתוב פסק אפילו אם הוא נוגע למישהו אחר, שמתוך פסק זה ישמע שפלוגי רשע, כיון שאם יצטרכו לכתוב כן יוצא שאותו פלוגי הוא בעל דבר ובוזא א"א לקבל את עדותו על עצמו.

דבר זה יהיה נכון בכל מקום שלא ניתן לעשות פלגין, ואנו מוכרחים לקבל את דבריו במלואם - א"א לומר שאנו מקבלים את דבריו כהויתם ושמים אותו רשע, כי א"כ הוא בעל דבר, ולכן כל העדות תיפסל. אבל במקום שמתוך פסק הדין לא מוכרחים לומר שפלוגי רשע - אפשר לפסוק על פי דבריו ולחלק ולומר שאנו פוסקים לגבי הנידון ולא לגבי העד, כך שאינו בעל דבר.

לכן לענין 'הרגתיו' אנו פוסקים את הדין על פי דבריו ללא קשר אליו - אנו פוסקים שבעלה של פלוגי נהרג והיא מותרת, ואין צורך לדעת בפסק הדין מי ההורג.

וכמו כן בעד טומאה האומר שאשת פלוגי זינתה עמו, בשביל לאסרה על בעלה אנו צריכים לפסוק שהיא זינתה עם אדם זר, ואע"פ שאין אנו מקבלים את זה שהוא הנואף עדיין היא תיאסר. ואע"פ שבשביל להאמין לעד אחד במקרה זה צריך שתנאף עם אותו אחד שקינאו לה ממנו סו"ס העדות הנוכחית שהיא זינתה כשהיתה א"א עומדת בפ"ע.

ובמקרה של אמנה היו דברינו או אנוסים היינו מחמת ממון וחזרנו בתשובה, הפסק דין שיכתב בהכרח יהיה שהשטר פסול כיון שהיתה עדות שקר, כלומר שבהכרח אנו נשתמש בעדותם על עצמם ונעשה אותם בעלי דבר, ולכן אע"פ שאין הם נפסלים לעדות ע"י זה כיון שזה רק חתימה על אמנה או חתימה מאונס נפשות או שעשו תשובה - סו"ס כיון שאנו צריכים לפסוק שהשטר פסול בגלל שאנו מאמינים להם שהם רשעים, א"א לחלק את הדברים וא"א לקבל את עדותם כלל.

וה"ה לענין כתובה - האשה לא יכולה לומר שהיא מאכילתו שאינה מעושר ולכן תפסיד כתובה, כי שם בפסק דין יהיה כתוב שפלוגי הפסידה כתובתה בגלל שעברה על דת, ואז יוצא שעל פי דבריה פסקנו שהיא רשעה, והיא בעלת דבר וא"א לפסוק על פיה כדבר הזה.